Tytuvėnų regioninio parko direkcijos darbuotojai. Po beveik dviejų mėnesių buvo pradėti archeologiniai žvalgomieji tyrimai, siekiant užfiksuoti išlikusius kultūrinius sluoksnius ir nustatyti buvusios gyvenvietės ribas. Tiriant teritoriją 2x2 m dydžio šurfais, ištirtas 28 m^2 plotas (7 šurfai). Atstumas tarp šurfų – 18 m. Gylis svyravo nuo 27 cm iki 1,1 m. Pasiektas priemolio, o vietomis rausvo molio įžemis. Žemiausiai esančiame šurfe 6 (1 pav.), kurio gylis siekė 1,1 m, užfiksuoti trys sluoksniai, susiformavę vykusios erozijos proceso metu.

Tyrimo metu apie 80 % radinių aptikti suartoje žemėje. Likę 20 % – sumaišytų sluoksnių šurfuose. Titnaginius radinius sudarė skeltės, nuoskalos, skaldytiniai, gremžtukai, rėžtukai, mikrolitai ir dirbinių fragmentai: skelčių morfologinės dalys, skaldytinių aikštelių fragmentai, kirvelio ašmenų fragmentas, strėlės antgalio įkotė (2–3 pav.). Tipologiškai radinius galima skirti į tris chronologinius etapus. Pirmoji titnaginio inventoriaus grupė priskirtina vėlyvajam paleolitui ir ankstyvajam mezolitui, antroji – vėlyvajam mezolitui, o trečioji radinių grupė, kurią sudaro glazūruota keramika bei šovinių gilzės, priklauso jau XIX–XX a.

Tirtame plote kultūrinių sluoksnių neaptikta, nes visa tyrimų teritorija jau daugiau kaip 30 metų yra nuolatos naudojama medelyno ūkinėms reikmėms. Yra tikimybė, kad netoli tyrimų vietos, arčiau dabartinio Apušio ežero kranto, dar gali būti išlikę akmens amžiaus kultūriniai sluoksniai.

Tytuvėnėliai Stone Age settlement

A field evaluation was conducted in Tytuvėnai Regional Park (Kelmė District) in 2015 in order to locate Stone Age campsites and settlements. During the investigation, seven test pits (28 m^2) were excavated (Fig. 1). The flint finds: blades, flakes, cores, scrapers, a burin, microliths, and flint artefact fragments can be dated to the Upper Palaeolithic and Mesolithic (Figs. 2–3). 19th–20th-century finds were also discovered. No cultural layer was found, having presumably been destroyed by geological processes and agricultural activity.

Rokas Vengalis, Vytautas Juškaitis,
Mindaugas Pilkauskas,
Justina Kozakaitė

Kvietinių senovės gyvenvietė ir pilkapynas

2015 m. Kvietinių pilkapyno apsaugos zonoje (Klaipėdos r., Dauparų–Kvietinių sen.) vykdyti detalieji archeologiniai tyrimai prieš atliekant magistralinio dujotiekio Klaipėda–Kuršėnai statybos darbus. Tyrimų būtinumas ir apimtys buvo grindžiami 2014 m. D. Kontrimo atliktų žvalgomųjų tyrimų duomenimis (*ATL 2014 metais*, V., 2015, p. 46–51). 2015 m. ištirtas 177 m ilgio, 12 m pločio, iš viso 1958,35 m^2 dydžio vientisas plotas.

Tyrimų vieta yra Minijos slėnyje, dešiniajame krante esančioje terasoje (1 pav.). Terasa šiuo metu nuo Minijos upės nutolusi daugiau nei 200 m, tačiau praeityje upė galėjo tekėti ir arčiau jos – žemesnėje terasoje–salpoje, kur gausu buvusių senvagių požymių. Tirtos terasos paviršius lygus, nežymiai aukštėjantis Š ir V link. Nuo salpos ji skiriama stataus, bet neaukšto, iki 2 m šlaitelio. Virš dabartinio upės vandens lygio terasa iškilusi apie 6 m. Šiuo metu P terasos dalyje plyti pieva, sprendžiant pagal įvairių metų leidimo žemėlapius, pievos arba arimai čia buvo visą XX a. laikotarpį. Kvietinių pilkapynas yra toje pačioje terasoje, jos pakraštyje, apie 100 m į ŠR.

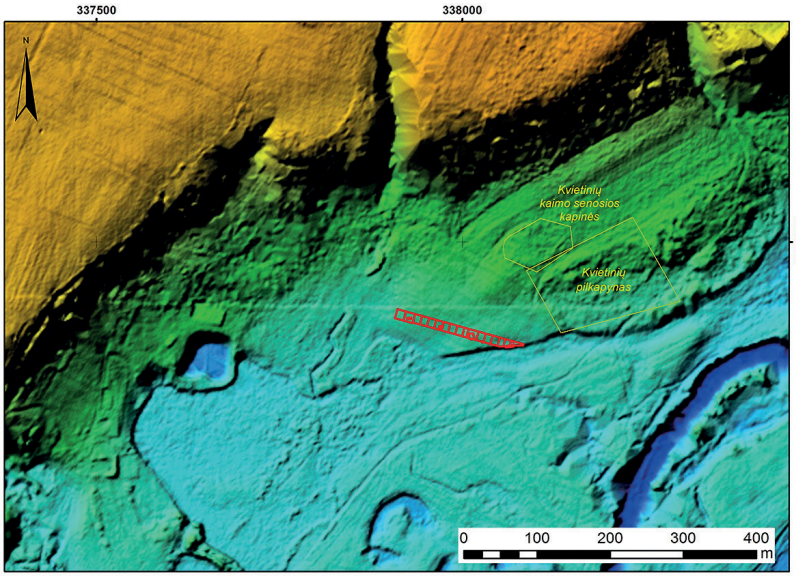

1 pav. Tirtos vietos topografinė situacija. R. Vengalio brėž.

Fig. 1. Topographic situation of the excavated area

Prieš pradedant kasinėjimus, tyrimų vietoje dviejų sensorių *Bartington GRAD 601-2* gradiometru atlikti magnetometriniai žvalgymai. Žvalgytas 0,72 ha plotas. Analizuojant gautą magnetogramą ir lyginant ją su kasinėjimų duomenimis, akivaizdu, kad archeologinių struktūrų magnetometras šiame objekte nefiksuoja. Aiškiai išsiskiria senojo dujotiekio vamzdžio bei daug paviršinių metalinių objektų sukeliamų anomalijų. Tačiau kasinėjimų metu fiksuotų archeologinių objektų vietose jokių anomalijų nefiksuota nė vienu atveju. Taip pat nefiksuoti ir gausūs vėlyvi perkasimai – bulviarūsiai.

Viso tirto ploto stratigrafija buvo nesudėtinga. Ploto paviršių dengia velėna, po kuria fiksuotas 30–50 cm storio dirvožemio sluoksnis. Šis sluoksnis anksčiau XX a. buvo ariamas, ką rodo po juo aptikti arimo vagų pėdsakai. Didžiojoje tirto ploto dalyje po dirvožemiu atsidengė įžemio horizontas – gelsvai rudas smulkus homogeniškas smėlis be žvyro ar riedulių intarpų. Dviejose skirtingose vietose fiksuotas įvairaus intensyvumo gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. Kai kur tarp dirvožemio ir kultūrinio sluoksnio buvo įsiterpęs iki 20 cm storio gelsvo smulkaus smėlio sluoksnis, kurį galima interpretuoti arba kaip užpustymą, arba kaip pilkapių sampilų liekanas. Pats kultūrinis sluoksnis buvo apie 20–30 cm storio, vientisos nestratifikuotos struktūros. Po kultūriniu sluoksniu jau visame plote atsidengė įžemis. Jo horizonte išryškėjo su senovės gyvenviete sietini įgilinti objektai.

Apibendrinant tyrimų rezultatus, galima aiškiai išskirti 3 pagrindinius šioje vietoje užfiksuotus žmonių veiklos etapus: 1) XX a., 2) I tūkst. pr. Kr. degintiniai kapai, 3) akmens ir bronzos amžiaus gyvenvietės.

XX a. tirtoje vietoje vykdyta veikla apsiriboja keliais epizodais – bulviarūsių kasimu, arimu ir į Š esančio dujotiekio statyba. Labiausiai ankstyvesnių epochų kultūrinis sluoksnis

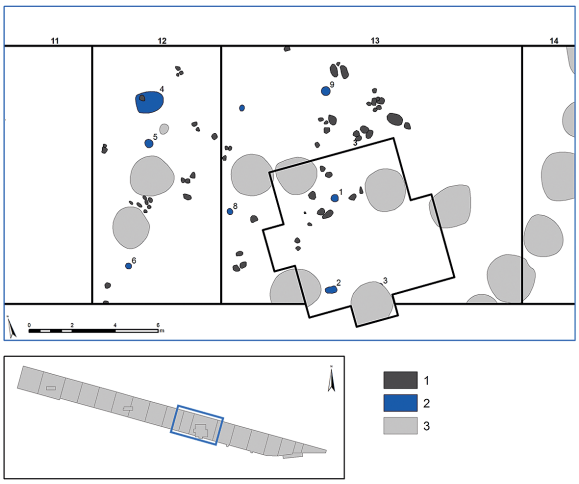

2 pav. Pirmosios kapų grupės planas: 1 – akmenys; 2 – kapai; 3 – bulviarūsiai. R. Vengalio brėž., papildyta 2014 m. tyrimų duomenimis (pagal ATL 2014 metais, V., 2015, p. 48).

Fig. 2. Plan of the first burial group: 1 – stones; 2 – burials; 3 – root cellars

3 pav. Kapo 9 urna in situ. V. Juškaičio nuotr.

Fig. 3. The urn in situ in burial 9

nukentėjo nuo bulviarūsių, kurių tirtame plote aptikta per 40. Visi jie koncentravosi vienoje vietoje, apie 50 m ilgio ruože. Kita vėlyva veikla – arimas, dujotiekio statyba aptiktam kultūriniam sluoksniui neturėjo didelio poveikio, tačiau gali būti, kad dėl šių veiklų kultūrinis sluoksnis buvo sunaikintas tose vietose, kur jo pėdsakų jau neaptikta.

2015 m. tyrimų metu aptikta 10 degintinių kapų. Rasti kapai koncentravosi centrinėje ir R tirto ploto dalyje. Visi kapai (kartu ir su aptiktais 2014 m.) sudaro 3 atskiras grupes.

Pirmoji kapų grupė buvo didžiausia, sudaryta iš 8 kapų. Kapai sudaro 13 m skersmens koncentraciją, su kuria sietini ir akmenų konstrukcijų fragmentai (2 pav.). Visi 8 kapai (2014 m. tyrimų metu išskirtas kapas 3 greičiausiai nelaikytinas kapu) šioje grupėje išsidėstę nesistemingai, tarp jų buvo 3 kapai be urnų, 3 kapai urnose bei 2 suardyti kapai, identifikuoti pagal ryškesnes urnų šukių koncentracijas.

Aplink šiuos kapus aptikta ir daugiau nedidelių urnų šukių koncentracijų bei pavienių šukių. Šukės, taip pat aptikti pavieniai žmonių degintiniai kaulai rodo, kad šioje kapų grupėje būta ir daugiau kapų, kurie tyrimų metu jau buvo sunaikinti. Pagrindinis urnų keramikos požymis – kruopėtas išorinis paviršius. Ant kruopėto sluoksnio kai kur matomos pirštų braukų žymės. Urnų molio masę sudaro riebus molis, liesintas stambiomis grūsto akmens priemaišomis. Puodai siaurėjantys dugno link, nežymiai pūstais šonais, kakliukai su nežymia briaunele, nuo kurios eina tiesiai statmenai arba nežymiai atlenkti į išorę (3 pav.). Vienu atveju, suardytame kape 4, aptikti dubens formos urnos fragmentai. Kape 5 aptikta urna buvo išlikusi prastai – sutrupėjusi į smulkius fragmentus. Urnos būta kruopėtu paviršiumi, siaurėjančiu tiesiu kakliuku. Apytiksliai urnos anga buvo apie 17–23 cm skersmens, dugnas – 13,5 cm skersmens, urna apie 20–25 cm aukščio. Kapo 9 urna buvo išlikusi beveik idealiai – visa sveika ir tvirta, yra tik vienas išilginis skilimas šone. Urna kruopėtu paviršiumi, nežymiai pūstais

šonais, siaurėjanti dugno link, kiek susiaurinta anga stačiu kakliuku (3 pav.). Urnos matmenys neįprastai dideli: angos skersmuo – 38,5 cm, dugno – 25 cm, aukštis – 41 cm.

Kiti kapai buvo įrengti paprastose duobutėse. Jie visi labai panašūs – kaulai išbarstyti plonu sluoksneliu maždaug 30x30 cm plotelyje.

Įkapės šios grupės kapams nebūdingos – beveik visuose kapuose jų nebuvo aptikta. Tik kape 9, urnos viduje rastos 42 keramikos šukės. Šukės buvo gana smulkios, visos jos bendrai svėrė 69 g. Šios šukės tikrai nepriklauso urnai, tai šamoto priemaišomis liesinta virvelinė keramika, apie 2 tūkstančiais metų ankstyvesnė už kapą. Tarpusavyje šios šukės nesiklijuoja, jos ne nuo vieno indo. Įdomu tai, kad tokios keramikos visiškai neaptikta aplink urną esančiame kultūriniame sluoksnyje – vadinasi, ji negalėjo patekti į vidų kartu su aplinkiniu gruntu, juolab kad aplinkiniame grunte keramikos šukių tankumas buvo keliasdešimt kartų mažesnis. Tokios keramikos aptikta tik tirto ploto R dalyje, apie 50 m į R nuo šio kapo esančiame kultūriniame sluoksnyje. Sprendžiant pagal išvardytas aplinkybes, urnoje surinktas šukes greičiausiai reikėtų traktuoti kaip surinktas kitoje vietoje ir sudėtas į urną specialiai, ritualiniais tikslais, galbūt kaip įkapes.

Su šia kapų grupe aiškiai susijusios ir akmenų konstrukcijos, aptiktos tame pačiame areale. Šioje vietoje fiksuoti 62 akmenys ir dar 3 spėjamos akmenų vietos, išsiskiriančios kaip gelsvo smėlio duobutės juodo kultūrinio sluoksnio aplinkoje. Akmenys 20–70 cm dydžio, aiškių struktūrų nesudaro, dažniausiai aptikti nedidelėmis grupelėmis po kelis. Galima spėti, jog tai tik sudėtingesnių akmenų konstrukcijų išlikę fragmentai. Šios kapų grupės lokalizacija sutapo su gyvenvietės kultūrinio sluoksnio išplitimu. Stratigrafinis kapų ir kultūrinio sluoksnio santykis aiškiai rodo, kad kapai yra vėlyvesni. Visi kapai fiksuoti kultūriniame sluoksnyje – vadinasi, buvo įkasti į jį, nors duobių kontūrų ir nesimatė. Dauguma kapų fiksuoti jau kultūrinio sluoksnio paviršiuje, vos nuėmus dirvožemio sluoksnį. Su kapais siejami akmenys taip pat fiksuoti maždaug dirvožemio ir kultūrinio sluoksnio ribos aukštyje.

Antroji kapų grupė taip pavadinta sąlyginai, kadangi ją sudarė tik pavienis kapas. Tai kapas 10, įrengtas paprastoje duobutėje, be įkapių ir dalinai suardytas vėlyvo perkasimo – bulviarūsio. Nuo artimiausių kapų trečioje grupėje šį kapą skyrė 13 m atstumas. Aplink šį kapą galėjo būti ir daugiau iki tyrimų jau suardytų kapų. Tai patvirtina dirvožemio sluoksnyje surinkti 53 g degintinių kaulų. Urnų šukių šio kapo aplinkoje neaptikta. Kapo aplinkoje taip pat neužfiksuota ir jokių akmenų konstrukcijų ar pavienių akmenų.

Trečioji kapų grupė sudaryta iš 3 kapų. Jai priklauso kapai 11–13, vienas nuo kito nutolę per 5–6 m. Visi 3 kapai šioje grupėje buvo be urnų, vienas jų suardytas. Tai, kad šiai grupei galėjo priklausyti ir daugiau kapų, kurie iki tyrimų buvo jau sunaikinti, rodo dirvožemio sluoksnyje aptikti degintiniai kaulai. Visgi tokių radinių nebuvo daug – jų surinkta tik apie 40 g. Urnų šukių, akmenų konstrukcijų bei pavienių akmenų šios kapų grupės aplinkoje neaptikta. Šios grupės kapuose kaulai buvo paskleisti plačiau, 40–70 cm skersmens plotuose, taip pat tik plonu sluoksneliu. Kape 12 aptikta įkapių – neidentifikuojamo geležinio dirbinio fragmentas ir nedidelio keraminio dubenėlio šukių.

Antropologinė degintinių kaulų analizė parodė, kad kapuose laidota greičiausiai po vieną individą. Nesuardytuose kapuose surinkta dažniausiai maždaug 300–350 g kaulų, didesni kiekiai fiksuoti 3 atvejais: kape 8 – 596 g, kape

9 – 1544 g, kape 12 – 835 g. Palaidotųjų lyties nepavyko nustatyti nė vienu atveju. Apytikslis amžius kai kuriuose kapuose nustatytas: kapai 5, 6 ir 7 – per 20 metų, kapai 8 ir 12 – daugiau kaip 25 metų, kapas 11 – 4–8 metų individas.

Vienas iš klausimų interpretuojant aptiktus kapus – ar šie kapai yra iš suardytų pilkapių, ar čia šalia pilkapyno dar būta ir plokštinio kapinyno. 2014 m. žvalgomuosius tyrimus šiame objekte atlikęs D. Kontrimas aptiktus kapus traktavo kaip plokštinį kapinyną (*ATL 2014 metais*, V., 2015, p. 46–51). 2015 m. tyrimų metu ištyrus kur kas didesnį plotą, jokių aiškių buvusių pilkapių požymių neaptikta. Visgi reikėtų atkreipti dėmesį į kapų išsidėstymą atskiromis grupėmis – tų grupių dydis bei atstumai tarp jų visiškai atitinka tokį išsidėstymą, kokio būtų galima tikėtis suardytų pilkapių vietoje. Akmenų konstrukcijos fiksuotos tik vienos koncentracijos vietoje, ir nors išlikę akmenys aiškių struktūrų nesudaro, jie paplitę tik keliolikos metrų skersmens plote, ko irgi būtų galima tikėtis suardyto pilkapio sampilo vietoje. Kitų grupių kapai buvo aptikti tik ties pačia dirvožemio ir įžemio riba, todėl tikėtina, kad šiose vietose būta didesnių pažeidimų ir čia išlikę tik patys giliausi pilkapių elementai, o visos buvusios akmenų konstrukcijos buvo suardytos jau iki tyrimų pradžios. Dar vienas aspektas – šviesaus smėlio sluoksnis, beveik visur dengiantis kultūrinį sluoksnį ir skiriantis jį nuo dirvožemio. Nors tokio sluoksnio kilmė gali būti aiškinama ir kitaip (pvz., pustymai), tačiau labai tikėtina, kad tai buvusių pilkapių sampilų liekanos. Atsižvelgiant į visa tai, galima teigti, kad visgi labiau tikėtina, jog aptikti kapai priklauso pilkapiams su neišlikusiais sampilais ir traktuotini kaip į ŠR nuo tirtos vietos esančio pilkapyno tąsa.

Dar vienas aktualus klausimas – kapų datavimas. Pagal laidoseną ir urnų keramiką aptikti kapai turėtų būti datuojami I tūkst. pr. Kr., o darant prielaidą, kad kape 12 aptiktas geležinio dirbinio fragmentas iš tiesų yra susijęs su kapu, o ne patekęs į jį iš dirvožemio sluoksnio post-depozitinių procesų metu, kapų chronologiją galima siaurinti iki I tūkst. pr. Kr. II pusės.

Ankstyviausi tirtoje vietoje fiksuoti vykusios žmonių veiklos epizodai sietini su akmens ir bronzos amžių gyvenvietėmis. Su gyvenvietėmis susiję elementai – du kultūrinio sluoksnio arealai, 93 objektai bei apie 3000 radinių – buvo paplitę visoje tirto ploto teritorijoje, tačiau keliose vietose sudarė labai ryškias koncentracijas.

Kultūrinio sluoksnio V arealas apėmė 34 m ilgio ruožą (4 pav.). Sluoksnio storis daugmaž tolygus, visame jo paplitimo areale svyruoja nuo 15 iki 30 cm. Sluoksnio intensyvumas labai nevienodas – jis nuolat palaipsniui tolygiai intensyvėja iš V į R. V dalyje kultūrinis sluoksnis yra šviesus – gelsvos ir šviesiai pilkos spalvos, čia jis labai sunkiai atskiriamas nuo įžemio grunto. R link sluoksnis tolygiai tamsėja, kol galiausiai tampa beveik visiškai juodas. Kultūrinis sluoksnis vientisas, nestratifikuotas, jo gruntą sudaro nuo šviesiai pilkos iki juodos spalvos smėlis, kuriame aptinkama daug perdegusių akmenų trupinių, angliukų bei kitų artefaktų. Tiesiogiai su sluoksnio spalvos intensyvumu susijęs ir radinių tankumas – V dalyje aptinkami tik pavieniai radiniai, angliukai bei degę akmenys, o einant R link, jų tankumas vis didėja, kol pats didžiausias tampa šio arealo R pakrašytje.

Vertinant kultūrinio sluoksnio šiame areale išlikimą, galima tiksliai pasakyti, kad fiksuota jo PR riba nėra natūrali – sluoksnis šioje vietoje yra nuardytas arimo ar kitos vėlesnės veiklos metu. Sluoksnio altitudė šioje vietoje kilo P kryptimi ir aukščiau esanti jo dalis buvo sunaikinta, o žemiau esanti išliko. Tuo tarpu

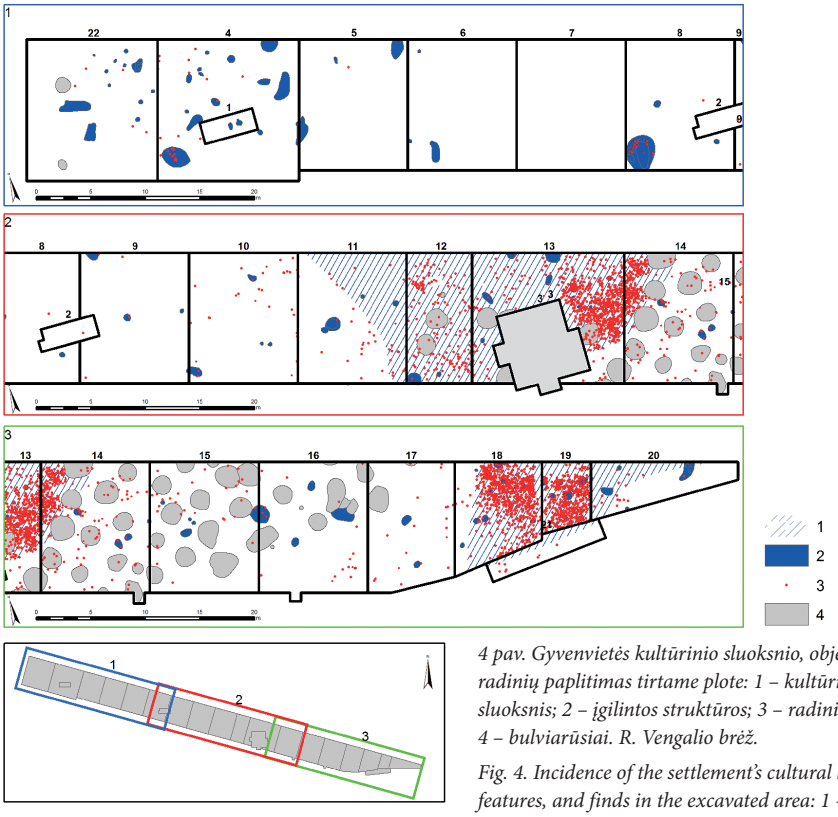

4 pav. Gyvenvietės kultūrinio sluoksnio, objektų ir radinių paplitimas tirtame plote: 1 – kultūrinis sluoksnis; 2 – įgilintos struktūros; 3 – radiniai; 4 – bulviarūsiai. R. Vengalio brėž.

Fig. 4. Incidence of the settlement's cultural layer, features, and finds in the excavated area: 1 – cultural layer; 2 – sunken structures; 3 – finds; 4 – root cellars

sluoksnio V riba laikytina natūralia – sluoksnis čia nyksta palaipsniui, o aiškios ir tikslios ribos net nelabai buvo įmanoma nustatyti. Vertinant kultūrinio sluoksnio suardymus tame areale, kur jis yra išlikęs, galima pastebėti, kad labai didelę reikšmę čia turėjo šviesaus smėlio sluoksnis, įsiterpęs tarp dirvožemio ir kultūrinio sluoksnio. Šis sluoksnis kultūrinį sluoksnį dengė toje vietoje, kur yra pats intensyviausias, ir apsaugojo nuo arimo ardomojo poveikio.

Kultūrinio sluoksnio R arealas fiksuotas 36 m į R nuo V arealo. Kultūrinio sluoksnio arealo skersmuo – 23 m, storis daugmaž tolygus, svyruoja nuo 20 iki 30 cm. Sluoksnio intensyvumas nėra toks skirtingas kaip V areale; visame R areale jo spalva išsilaiko intensyvi, tamsiai pilka, o V pakraštyje pradeda šviesėti gana staigiai ir iki įžemio spalvos tolygiai pašviesėja vos kelių metrų atkarpoje. Kultūrinis sluoksnis vientisas, nestratifikuotas, jo gruntą sudaro tamsiai pilkos spalvos smėlis, kuriame aptinkama daug keramikos šukių, perdegusių akmenų trupinių, angliukų bei kitų artefaktų.

Analizuojant sluoksnio išlikimą, galima daryti išvadą, kad visos fiksuotos šio arealo ribos yra natūralios. P riba sutampa su terasos pakraščiu, ir sienelių pjūviuose matyti, kad kultūrinis sluoksnis natūraliai baigiasi priartėjęs prie pat

terasos šlaito. V pusėje ribą taip pat reikia traktuoti kaip natūralią, kadangi pastebimas palaipsnis kultūrinio sluoksnio intensyvumo sumažėjimas. Kultūrinį sluoksnį šiame areale taip pat dengia šviesaus smėlio sluoksnis, kuris apsaugojo jį nuo žalojančio arimo poveikio.

2015 m. tyrimų metu iš viso užfiksuoti 93 objektai, 88 jų sietini su senovės gyvenviete, o 5 greičiausiai su kapais. Visi fiksuoti objektai gali būti priskirti įgilintų struktūrų – duobių su grunto užpildu – kategorijai. Galima išskirti 2 aiškesnes objektų koncentracijas (4 pav.). V tirto ploto gale objektų koncentracija pati didžiausia, joje buvo užfiksuoti 37 objektai. Kita, rytinė, objektų koncentracija sutampa su rytiniu kultūrinio sluoksnio paplitimo arealu. Jai priklauso 28 objektai, išryškėję po kultūriniu sluoksniu, įžemio horizonte. Likusioje tyrinėto ploto dalyje objektų tankumas mažesnis, bet tolygus, nė vienas objektas neužfiksuotas beveik 20 m ilgio atkarpoje.

Tikslią objektų funkciją, kaip įprasta senovės gyvenviečių medžiagoje, beveik visais atvejais nustatyti nelabai įmanoma. Jokių aiškesnių pastatų pėdsakų neužfiksuota. Stulpavietėms sąlyginai galima priskirti 23 objektus. 2 objektai įvardyti kaip židiniai. Abu jie labai panašūs – apskritos formos, apie 80 cm skersmens, nedidelio gylio (iki 30 cm), užpildyti nestratifikuotu užpildu – juodu, prisotintu angliukais smėliu. Akmenų konstrukcijų abiejuose židiniuose nebuvo, aptikti tik pavieniai perdegę akmenys. Abu objektai labai ryškiai išsiskyrė iš visų kitų radinių kiekiu – daugumoje radinių neaptikta arba aptikti tik pavieniai, o šiuose jų buvo gerokai daugiau – aptikta po 42 radinius.

Apie didžiosios dalies objektų funkciją nieko konkretaus pasakyti negalima – tai apskritos ar ovalios 0,5–1,5 m (pavieniais atvejais ir didesnio) skersmens, 0,15–1,2 m gylio duobės, dažniausiai vientisu, nestratifikuotu, už įžemį tamsesnio smėlio užpildu. Radinių tokiose duobėse aptikta neįprastai mažai – daugumoje jų iš viso nerasta, kitose – tik pavienių. Nemaža dalis objektų buvo neaiškūs – jų vietoje fiksuotos tamsesnės dėmės, bet tai, ar tose vietose iš tiesų būta duobių, abejotina – šie objektai tyrimų metu buvo sunkiai įžiūrimi, šviesiai pilkos, menkai nuo įžemio besiskiriančios spalvos, labai nekonkrečiomis ribomis. Pjūviuose jie taip pat labai neryškūs, o daugeliu atvejų ir labai negilūs, vos kelių centimetrų gylio. Galima spėti, kad tai gali būti arba išlikusios duobių tik dugninės dalys, kurių viršutinės dalys arimų metu nuardytos, arba tai tiesiog giliau į įžemį įsigėrusios organinės medžiagos, rodančios didesnes jų sankaupas virš šių objektų buvusiame kultūriniame sluoksnyje.

Iš 21 objekto paimta grunto paleobotaniniams tyrimams. Dviejuose objektuose (abiejuose židiniuose) aptikta apdegusių grūdų ir jų fragmentų, likusiuose – tik laukinių augalų sėklų (neaišku, ar ne vėlyvos priemaišos) bei degusių lazdyno riešutų kevalų.

Didžiąją dalį visų aptiktų radinių sudarė keramikos šukės. Jų iš viso suregistruota 2980 fragmentų, bendras svoris – 11,17 kg (neskaitant kapo 9 urnos). Tarp registruotų keramikos šukių yra vos keletas vėlyvų arba galbūt vėlyvų, ir beveik visos priklauso priešistoriniam laikotarpiui. Didžioji dalis visų šukių priklauso senovės gyvenvietės kontekstui, tačiau, kaip jau minėta, apie 70 identifikuotų ir dar tam tikra dalis neidentifikuotų šukių sietinos ne su gyvenviete, bet su kapais – tai urnų iš suardytų kapų šukės. Nors keramikos gana daug, iš tiesų net 66 % šukių sudaro labai smulkūs, iki 20 mm skersmens, dažniausiai neidentifikuojami fragmentai. Didesni nei 40 mm keramikos fragmentai iš viso sudarė tik 3,3 % visų šukių.

5 pav. Virvelinė keramika. R. Vengalio nuotr.
Fig. 5. Corded ware

Išanalizavus visus aptiktus gyvenvietės keramikos radinius, preliminariai galima išskirti bent 3 pagrindines keramikos grupes, kurios turėtų būti skirtingos chronologijos ir rodyti skirtingus apgyvendinimo etapus. Šios grupės pirmiausia išskirtos pagal molio masę, tačiau turi ir kitų specifinių požymių. Pirmoji grupė – tai klasikinė virvelinė keramika, kitos dvi iki šiol dar nebuvo išskirtos ir apibūdintos.

Ankstyviausia beveik neabejotinai turėtų būti virvelinė keramika (5 pav.). Pagrindinis jos požymis – minkšta molio masė su šamoto, galbūt smulkaus smėlio priemaišomis. Sienelių paviršius lygus arba labai nežymiai brūkšniuotas. Dalyje šios molio masės keramikos šukių yra ir retų grūsto akmens priemaišų. Beveik visa ši keramika koncentravosi kultūrinio sluoksnio R areale, V areale pasitaikė tik pavienių šukių. Šiai keramikos grupei priskirtini bent 3 pagrindiniai indų tipai. Pirmasis – eglutės ornamentu puoštos taurės (?). Šiems indams būdingos 5–8 mm storio sienelės, tiesūs kakliukai, siaurėjantys pakraštėliai. Molio masė su

6 pav. Postvirvelinei keramikai būdingi pakraštėliai. R. Vengalio nuotr.

Fig. 6. Rims characteristic of post-corded ware vessels

šamoto priemaišomis, niekada joje nepasitaiko grūsto akmens. Iš viso aptikta per 30 eglutės ornamentu puoštų šukių, kurių tik 2 aptiktos kultūrinio sluoksnio V areale, visos kitos – R areale. Antrasis tipas – virvutės ornamentu puošti puodai. Virvutės įspaudai negilūs, dažniausiai išsidėstę lygiagrečiomis linijomis maždaug 5 mm pločio intervalais, horizontaliai. Remiantis aptiktais radiniais, apie indų formas daug pasakyti negalima, keletas rastų pakraštėlių rodo tiesius kakliukus, užapvalintus, kartais kiek pastorintus pakraštėlius. Šio tipo šukės aiškiai skiriasi nuo ornamentuotų eglutės ornamentu molio mase – čia šalia šamoto priemaišų visada yra ir šiek tiek grūsto akmens. Ši keramika paplitusi išskirtinai tik rytiniame kultūrinio sluoksnio areale, jos čia aptikta keliasdešimt šukių. Trečiasis indų tipas – puodynės su rumbais ir gnaibymo ornamentais ant jų. Šis tipas identifikuojamas tik pagal pakraštėlius, o jų iš viso aptikta 17. Šiam tipui būdinga molio masė tik su šamoto, be grūsto akmens priemaišų, gana storos, 8–12 mm sienelės. Puodų forma pagal turimus fragmentus nenustatoma, pakraštėliai tiesūs. Šio tipo šukių paplitimas skiriasi nuo kitų – jų kiek daugiau aptikta R kultūrinio sluoksnio areale, bet nemaža dalis

7 pav. Postvirvelinei keramikai būdinga ornamentika. R. Vengalio nuotr.

Fig. 7. Decorations characteristic of post-corded ware vessels

buvo ir V. Be šių trijų pagrindinių, aptikta ir kitokių tipų indų šukių, dažniausiai puoštų įrėžtų linijų arba virvelių ornamentu, kurios visgi reikšmingesnių grupių nesudarė. Įdomus bendras didžiosios dalies virvelinės keramikos šukių bruožas – itin didelis jų postdepozicinis nusidėvėjimas, dažniausiai pasireiškiantis graužikų dantų ir nagų pėdsakais. Tai nebūdinga šiame objekte aptiktų kitų tipų keramikos šukėms. Preliminariai ši keramika turėtų būti datuojama pagal bendrą virvelinės keramikos datavimą – 2800–2400 m. pr. Kr. (Heron C., Steele V. J., Gledhill A., Craig O. E., Luquin A., Thompson A., Piličiauskas G., 2015. Cooking fish and drinking milk? Patterns in pottery use in the southeastern Baltic, 3300–2400 cal BC, *Journal of Archaeological Science* 63, p. 33–43).

Antroji keramikos grupė čia vadinama postvirveline keramika (6, 7 pav.). Šiai keramikai būdinga kieta riebaus molio masė, liesinta gausiomis stambiomis grūsto akmens priemaišomis. Ji labai skiriasi nuo virvelinės keramikos. Sienelių paviršius dažniausiai neryškiai (tačiau labiau nei virvelinės keramikos) brūkšniuotas, kartais lygus. Šiai keramikai būdingi žemi, smarkiai ir staigiai, kartais net stačiu kampu į išorę

8 pav. Keramika ryškiai brūkšniuotu paviršiumi. R. Vengalio nuotr.

Fig. 8. Pottery with distinctly brushed surfaces

atlenkti kakliukai (6 pav.). Pakraštėliai dažniausiai užapvalinti, kartais staigiai nusmailinti. Sprendžiant pagal pakraštėlių atlenkimą, indai greičiausiai buvo pūstomis sienelėmis, tačiau daugiau duomenų apie indų formą smulkios šukės nesuteikia. Aptikti keli dugnelių fragmentai, rodantys gana statų dugno ir sienelės kampą. Indai gana gausiai ornamentuoti, dažniausias ornamentas – virvelių įspaudai. Šie įspaudai skiriasi nuo virvelinės keramikos virvučių įspaudų – formuoti storesnėmis virvutėmis, kurios dažniausiai įspaustos gerokai giliau. Ornamento kompozicijoms būdingos 5 mm tarpais einančios lygiagrečios horizontalios linijos bei 1–1,5 cm dydžio pasagos formos įspaudėliai. Virvutės kartais įspaustos ir atlenkto pakraštėlio vidinėje pusėje ar ant paties pakraščio. Kiti būdingi ornamentai – horizontalios linijos puodo viršuje ir nuo jų žemyn einančios vertikalios linijos, duobučių grupės, pavieniais atvejais įkartos, pirštų įspaudai (7 pav.). Kitaip, nei virvelinė keramika, šio tipo keramikos pagrindinė dalis koncentravosi kultūrinio sluoksnio V areale, o rytiniame areale aptikta tik pavienių tokios molio masės šukių, tačiau be kitų identifikuojančių požymių – būdingų pakraštėlių ir ornamentų. Šiam keramikos tipui analogiškos keramikos kolekcijos iki šiol neturima, kol kas ją galima datuoti tik labai preliminariai – apie 2400–2000 m. pr. Kr., įterpiant ją tarp virvelinės ir Tšcineco keramikų egzistavimo laikotarpių.

Trečioji išskirta keramikos grupė buvo ryškiai brūkšniuotu paviršiumi (8 pav.). Ši keramika iš kitų grupių išsiskiria gerai išdegta mase, kurioje dominuoja grūsto akmens priemaišos,

9 pav. Titnago radiniai: 1–7, 10, 12–13 – vėlyvasis mezolitas; 8–9, 11 – neolitas / ankstyvasis bronzos amžius. G. Piličiausko piešt.

Fig. 9. Flint finds: 1–7, 10, 12–13 – Late Mesolithic; 8–9, 11 – Neolithic/Early Bronze Age

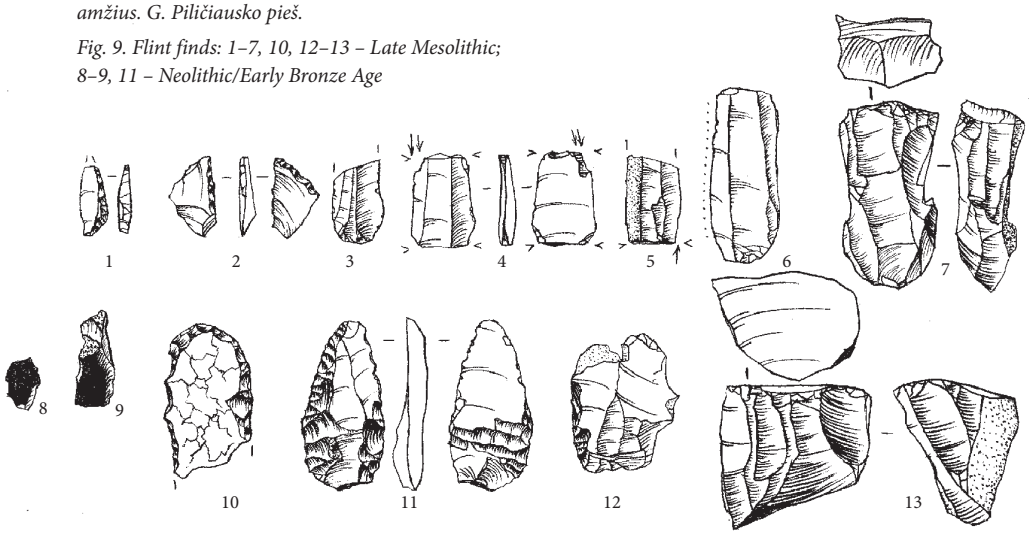

tačiau galbūt dėta šiek tiek ir smulkaus smėlio – molio masė gana liesa. Iš kitų šukių taip pat išsiskyrė ir šviesiai gelsva spalva. Kitas šiai keramikai būdingas bruožas – gana ryškus ir tvarkingas išorinio paviršiaus brūkšniavimas, kuris viršutinėje puodo dalyje buvo horizontalus, apatinėje – vertikalus. Aptiktas vienas šios keramikos pakraštėlis, rodantis pūstas puodo sieneles ir nežymiai į išorę atlenktą gan aukštą kakliuką. Viršutinėje puodo dalyje būta vertikalių įkartų ornamento. Šios keramikos aptikta nedaug, ji koncentravosi vakariniame kultūrinio sluoksnio areale. Galima spėti, kad ji yra dar vėlyvesnė už postvirvelinę keramiką ir rodo dar vieną, vėlyviausią gyvenvietės apgyvendinimo etapą. Preliminariai šią keramiką galima datuoti neolito pabaiga – bronzos amžiumi – ji turėtų įsiterpti į kurį nors laikotarpį tarp postvirvelinės keramikos ir I tūkst. pr. Kr. datuojamų kapų.

Titnago radinių, kaip būdinga kitiems šio regiono objektams, aptikta labai nedaug – iš viso tik 74 (9 pav.). Dauguma jų aptikta V kultūrinio sluoksnio areale ir už jo ribų, plote 14. R kultūrinio sluoksnio areale jų buvo daug mažiau, o pavieniai pasklidę po visą tyrinėtą plotą. Titnago radinių kompleksas rodo bent jau du skirtingus chronologinius etapus – vėlyvąjį mezolitą ir neolitą – ankstyvąjį bronzos amžių. Vėlyvajam mezolitui skirtini dauguma titnagų – nuoskalos, taisyklingos skeltės, pora skaldytinių, mikrolitų ir mikrorėžtukinis nuskėlimas. Neolitui – ankstyvajam bronzos amžiui skirtini pora peilių bei pora nuoskalų nuo gludintų kirvių.

Be minėtų radinių grupių, gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje aptikta akmeninių gludintuvų, akmeninis skobtas, gintaro fragmentai ir vienas karolis, keletas neidentifikuotų metalinių dirbinių fragmentų, nedaug smulkių molio tinko gabaliukų, smulkių neidentifikuojamų degusių gyvūnų kaulų, lazdyno riešutų kevalų, perdegusių akmenų.

Apibendrinant tyrimų metu surinktą informaciją apie senovės gyvenvietės egzistavimą šioje vietoje, visų pirma galima topografiškai išskirti 3 atskiras zonas, galbūt rodančias atskiras sodybas, egzistavusias skirtingais laikotarpiais.

Pirmoji zona lokalizuojama tirto ploto V dalyje. Kultūrinis sluoksnis šioje vietoje neaptiktas, tačiau zoną išskiria ryški objektų koncentracija ir kiek didesnė nei aplinkoje dirvožemio radinių sankaupa. Antroji zona sietina su kultūrinio sluoksnio V arealu, trečioji – su R arealu.

Antroji ir trečioji zonos viena nuo kitos labai ryškiai skiriasi radiniais – antrajai būdinga postvirvelinė keramika su nedideliu kiekiu vėlyvesnių brūkšniuotos keramikos radinių bei tik pavieniais virvelinės keramikos radiniais. O trečiojoje zonoje absoliučiai dominuoja virvelinė keramika, čia aptikta labai nedaug keramikos, liesintos tik grūsto akmens priemaišomis, ir tarp jų visiškai nepasitaikė charakteringų postvirvelinės keramikos požymių. Kiti radiniai taip pat rodo tam tikrus skirtumus – pavyzdžiui, visi gintaro radiniai aptikti tik antrojoje zonoje. Pirmosios zonos santykinė chronologija lieka neaiški dėl nedidelio radinių kiekio – tarp jų pasitaikė tiek virvelinės, tiek postvirvelinės keramikos egzempliorių.

Apibendrinant visus radinius, galima teigti, kad išsiskiria mažiausiai 4 šios vietos apgyvendinimo epizodai. Ankstyviausias datuotinas vėlyvuoju mezolitu, tačiau tik keliasdešimt šiam laikotarpiui priskiriamų radinių nerodo intensyvios veiklos būtent tyrinėto ploto ribose. Antrasis epizodas sietinas su neolitu, konkrečiai – virvelinės keramikos kultūra. Tuo metu

intensyvi veikla vyko trečiojoje, galbūt ir pirmojoje iš išskirtų gyvenvietės zonų, kurias tikriausiai reikėtų sieti su tuo metu čia egzistavusiomis sodybomis. Trečiuoju epizodu – postvirvelinė keramika, ankstyvasis bronzos amžius – intensyvi veikla fiksuojama antrojoje ir galbūt pirmojoje iš išskirtų zonų, taip pat greičiausiai sietinų su atskiromis sodybomis. Ketvirtuoju etapu, kuriam atstovauja keramika ryškiai brūkšniuotu paviršiumi – vėlyvasis (?) bronzos amžius – fiksuojami tik neintensyvios veiklos pėdsakai antrojoje zonoje.

Kvietiniai Old Settlement and Barrow Cemetery

In 2015, an excavation was conducted in the protection zone of Kvietiniai Barrow Cemetery (Klaipėda District) prior to construction work on the Klaipėda–Kuršėnai gas transmission pipeline. A single 177 x 12 m area (a total of 1958.35 m^2) was excavated. The investigation site is on a terrace on the right bank of the Minija Valley (Fig. 1).

During the investigation, ten cremations dating to the second half of the 1st millennium BC were discovered (Fig. 2). The burials were of two types: pit cremations and urn cremations (Fig. 3). The grave goods were very rare, only one fragment of an iron artefact and potsherds having been found. Judging from the arrangement of the burials and the fragments of stone structures that had survived around them, it is possible to conjecture that the burials had been made in barrows, the mounds of which had not been survived to the present day.

At the same location, an old settlement, in which at least four periods of habitation can be distinguished, was discovered (Fig. 4). The earliest should be dated to the Late Mesolithic, but the mere tens of finds (Fig. 9) that can be ascribed to this period fail to show that intensive activities occurred within the boundaries of the excavated area. The second period should be associated with the Neolithic, more specifically, the Corded Ware culture (Figs. 5–7). The next period dates to the late Neolithic/Early Bronze Age and the fourth, the least visible period, probably to the Late Bronze Age (Fig. 8). The material from the different periods is clearly distinguishable spatially as concentrations had formed at different locations in the excavated area.

Rokas Vengalis

Mitkiškių senovės gyvenvietė

2015 m. kovo mėnesį buvo atlikti archeologiniai tyrimai Mitkiškių kaime (Elektrėnų sav., Kazokiškių sen.), Mitkiškių senovės gyvenvietės (UK 2566) ir Mitkiškių senkapio su griautiniais ir degintiniais kapais (UK 6955) apsaugos zonoje. Tyrimai atlikti privačiame sklype, rekonstruojant sodybą numatomų kasti 3 tranšėjų vietoje.

Tyrimų vieta yra tarp abiejų minėtų kultūros vertybių teritorijų (1 pav.). Šie objektai plačiau iki šiol netyrinėti, tačiau šiek tiek žinių apie juos yra. Mitkiškių senkapis aptiktas dar tarpukariu P. Tarasenkos vykdytų žvalgymų metu. Šių žvalgymų reazultatai gana detaliai publikuoti spaudoje (Tarasenka P., Panerio pirmykštės kultūros sėdybos (nuo Kernavės iki Kauno), *Kultūra*, 1924, nr. 7–8, p. 301–308). Tuo metu kairiajame Sukros upelio krante, toje vietoje, kur baigiasi Neries slėnis ir prasideda jo šlaitai, yra apie 5 ha dydžio pustomas smėlynas, kuriame P. Tarasenka nekasinėdamas tiesiog paviršiuje surado daug titnago, keramikos bei kitų radinių, pastebėjo tamsesne žeme